

י"א בכסלו, תשע"ח, 29.11.2017

גיליון מס' 586

פרשת וישלח

יעקב כבר אינו לבדו

מאת היימי הופנברג, שלפים

וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר. וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף-יָרְכוֹ וַתִּקַּע כַּף-יָרְךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבֹקוֹ עִמּוֹ. וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלַּחְךָ כִּי אִם-בְּרַכְתָּנִי... וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב וַאֲמַר עוֹד שָׂמַךְ כִּי אִם-יִשְׂרָאֵל... וַיִּזְרַח-לוֹ הַשָּׁמֶשׁ כְּאֲשֶׁר עָבַר אֶת-פְּנוֹאֵל וְהוּא צָלַע עַל-יָרְכוֹ (בראשית לב, כה-לב)

מה פשר האירוע המוזר הזה? מיהו האיש שנאבק עם יעקב ומדוע? למה נגע בכף ירכו ומדוע רצה ללכת עם שחר? מהי משמעות השם החדש ומדוע צריך לתאר את זריחת השמש? הרבה קולמוסין נשתברו על הפרשיה המופלאה הזו בניסיון לענות על השאלות הללו ועל שאלות נוספות. הפירוש הידוע שמופיע ברש"י על המקום: "ופרשו רז"ל שהוא שרו של עשו", מתאר את האירוע כהתמודדות מקדימה למפגש עם עשו שצפוי להתרחש למחרת. הרמב"ן, נאמן לשיטתו בספר בראשית "מעשה אבות סימן לבנים", אומר ש"המאורע כולו רמז לדורותיו, שיהיה דור בזרעו של יעקב, יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן (=להשמיד אותם)...והכל סבלנו ועבר עלינו, כמו שרמז "ויבא יעקב שלם". כלומר, יש במאבק רמז לעתיד קשה שיבוא על עם ישראל כשיהיה בסכנה גדולה, אך בסופו של דבר, למרות הפגיעה, ישרוד. הרמב"ם, במורה הנבוכים, קובע שמלאכים אינם בעלי גוף ולכן בכל פעם שנזכר מלאך מדובר במראה של נבואה: "וכך אני אומר גם בפרשת יעקב באמרו: 'ויאבק איש עמו' שזה בצורת החזון, כיוון שנתבאר בסוף שהוא מלאך" (חלק שני, פרק מ"ב). אם אכן מדובר במראה נבואי, הרי שפתרון המראה והנבואה יכול להיות קשור לעתיד הרחוק.

ברוח זו, כתבה נעמי שמר, לכבוד יום העצמאות ה"ה למדינת ישראל, שיר שנקרא "ליל מלאך". השיר בוצע על ידי יהורם גאון ומשום מה לא זכה להשמעות רבות. בשיר התייחסה נעמי שמר לטקסט המקראי ממש כאל משל המתאר את תקומתה של מדינת ישראל:

כל הלילה נאבקתי, עם מלאך בלתי נראה / מאבק שאין דומה לו, מאבק בלתי נלאה / עם מלאך שאין לו שם ועודני נושם.

הלילה מתאר את הגלות. הגלות החשוכה היא זמן של מאבק השרדותי לעם ישראל, כאשר הוא תלוש מארצו ונתון לחסדי העמים והמדינות בהם הוא יושב. המלאך מן הפרשיה אינו מוכן לומר את שמו, ובעצם גם אינו נראה לעין (כנ"ל ברמב"ם). המאבק במשהו אמורפי, חסר שם וצורה (אנטישמיות?) מגביר את תחושת החרדה ואת הקושי להיאבק. החרדה הקיומית הזו, כמו הפזמון בשיר, מלווה את המאבק לכל ארכו. אגב, המילה "ויאבק" היא יחידאית ועל כן פירושה לא ברור. רש"י מציע שהוא כמו "ויחבק" ובאמת, בתמונה של רמברנדט יש מאבק שהוא גם חיבוק. אולי זהו רמז ל"חיבוק הדב" שחבקה הנצרות את היהודים בזמן הגלות.

לא עזר לי איש הלילה, לא אח ולא ידיד / כל הלילה, כל הלילה, נאבקתי לבדי / עם מלאך שאין לו שם ועודני נושם.

יעקב נותר לבדו. כך גם עם ישראל. בסופו של דבר יכול היה לסמוך רק על עצמו ולא על עזרתם של עמים אחרים.

אם הלבין ראשי הלילה וחווירו פני כל כך / זה מפני שכל הלילה נאבקתי עם מלאך, / עם מלאך שאין לו שם ועודני נושם.

המוטיבים הללו אינם מפורשים בכתוב אך ברור שנעמי שמר רומזת לאימי השואה. הפתרון הסופי שכמעט וצלח. אין ספק שאירוע טראומטי כל כך יכול לגרום "להזדקן בן לילה".

לא ידעתי מי משנינו מנצח ומנוצח, / עד אשר עלה השחר והצית את המזרח, / עם מלאך שאין לו שם ועודני נושם.

"עלות השחר" הוא זמן שבו מופיע מעט אור, תקווה, וודאות. הלילה הסתיים. היכולת לשרוד, שלא הייתה ברורה עד כה, מקבלת ממשות.

בגופי עכשיו צלקת ויגע ומותש, / אנוכי ממשיך ללכת ויודע שם חדש, / שנולד מתוך הליל, ישראל.

כף הירך הנקועה היא נזק של ממש וגורמת לצליעה. הלילה של הגלות גרם נזק אדיר לעם ישראל אבל היכולת להמשיך ללכת, גם אם בצליעה, נותנת תקווה חדשה שבאה בדמות השמש הזורחת. התקווה היא השם החדש: ישראל, שהוא לא רק שם האיש העם והארץ אלא גם שם המדינה החדשה. מדינת ישראל שקמה לאחר השואה נתפסת כסיום הגלות וכהודאה של העמים בכוחו ובזכויותיו של עם ישראל.

למרות שנולדתי לאחר קום המדינה, כדור שני לשואה אני מסוגל לחוש את גודל הנס ולהתרגש מן העצמה והתקווה שיש במאבק המתואר בתורה ובשיר. שנים רבות גרתי בקיבוץ שלוחות, שרבים ממייסדיו הם ניצולי שואה והחיבור הזה בין שואה לתקומה הוא חיבור יוצא דופן בעיני. כמובן, המאבקים לא הסתיימו. מאז ההכרזה על הקמת המדינה נערכו מאבקים רבים ועדיין נערכים אבל יעקב כבר אינו לבדו והלילה הגדול הסתיים.

חיימי הופנברג מורה לחינוך מיוחד בבי"ס שק"ד-דרכא בשדה אליהו. נשוי לאבישג, אב לשלושה בנים וגר בשלפים.

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום [subscribe](#) בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב [unsubscribe](#) בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il